

Emlékünnepségek

Az európai népek időszemléletében jelentős szerepet játszik a múlthoz, a történelemhez való viszonyulás. Az emlékezés olyan társadalmi, kulturális és kommunikációs esemény, mely alapvetően a múlthoz való viszonyulásunkat tükrözi. Az egyéni és a társadalmi emlékezetet viszonylag nehéz egymástól elkülöníteni, hiszen mindkettő a kommunikáció során alakul, formálódik és marad fenn. Ha valamilyen ok miatt megszakad ez a kommunikáció, akkor a felejtés is fontos szerepet játszik az egyéni és a közösségi emlékezet működésében. A kollektív emlékezet formái (pl. emlékműállítás, emlékünnep) sokszor kimondottan átpolitizált formákat nyerne.¹

A különböző egyházi ünnepek (karácsony, húsvét, pünkösd) és rendezvények (pl. búcsúk, processziók) a rendi korszakban domináns, kiemelt szerepet játszottak egy-egy embercsoport életében. A keresztény ünneprend struktúrájában előbb a hitújítás, majd az ellenreformáció eredményezett gyökeresebb változást. Habár a felvilágosodás hatására a Habsburg uralkodók kemény rendeletekkel határolták be és szabályozták a népi vallásosság különböző nyilvános formáit, az írott források szerint az egyházi események hegemoniája még tovább tartott a XVIII–XIX. században is a helyi társadalmak közösségi ünnepkultúrájában.² Bárth Dániel kutatásai szerint a XVIII. század végén még az egyéni, individuális sorsfordulók, átmeneti rítusok (pl. keresztelés, elsőáldozás, bérálás, esküvő, temetés) köré szerveződő ünnepek is alapvetően közösségi és szakrális jellegűek voltak, ugyanakkor szervesen betagozódtak egy-egy helyi társadalom ünnepkultúrájába, voltaképpen a lokális és a rokoni azonosságtudat, kapcsolatháló meg összetartozástudat megerősítését szolgálták. A felsorolt vallásos események mellett a profán jellegű ünnepek (pl. farsangi multságok, sokadalmak) jelentősége rendszerint már kisebb volt.³

A modern polgári államok, kultúrák és nemzetek kiépítésének korában az értelmiségiek fokozatosan konstruálták meg egy-egy etnikai közösség történelmét. Annak szerkezetébe olyan múltbeli eseményeket, helyszíneket, tárgyi emlékeket válogattak, melyek egy nemzeti közösség sajátos identitását és kultúráját reprezentálták. A polgári államok kibontakozásával egy időben rendre alakultak ki olyan időben visszatérő ünnepségek is, melyek voltaképp egy nemzeti közösség múltját idézik fel, ugyanakkor megvalósítják az állampolgárok történelmi idővel való élését is. A történelmi időt pedig olyan mesterséges időtartamnak határozhatjuk meg, amit már egyetlen konkrét csoport sem őriz emlékezetében. A történelem tehát rendszerint csak ott lendül működésbe, „ahol megszűnik a hagyomány, és elhal a társadalmi emlékezet”.⁴

A kollektív emlékezet rendszerint tudatos kitalálás, szelekció és folyamat eredményeképpen jön létre, amit Eric Hobsbawm elsősorban olyan *kitalált hagyományként* értelmezett, ami szervesen összefüggött a XIX. századi gyors társadalmi, gazdasági és

---

¹ Barna 2002. 152–153.

² Barna 2002. 164.

³ Bárth 2005c. 128–131.

⁴ Assmann 1999. 45.

politikai változásokkal. Azok hirtelen lerombolták mindazokat a kulturális és társadalmi mintákat, melyekbe a korábbi tradíciók szervesen beleilleszkedtek, de az új szociokulturális kontextusban helyüket már nem találták. Éppen ezért az 1867–1914 közötti időszakban, az értelmiségiek viszonylag gyors ütemben új hagyományokat alkottak.⁵

Jan Assmann M. Halbwachs eredményeire támaszkodva hangsúlyozta, hogy a múlt olyan társadalmi képződmény, amit a mindenkori jelen értelmi szükségletei és vonatkoztatási keretei alapvetően meghatároznak. „A múlt nem természetétől fogva van, hanem kulturálisan terem.”⁶ Ugyanakkor azt is kiemelte, hogy a szocializáció fontos szerepet játszik az egyén emlékezetének kiépülésében, mivel a legszemélyesebb tartalmú emlékeink is csak a különböző társadalmi csoportok közötti kommunikációban és interakcióban születnek meg. Miközben egy személy szocializációja során betagoódik a társadalom különböző csoportjaiba (pl. családba, társadalmi, lokális, vallási, nemzeti közösségbe stb.), fokozatosan kiépíti és működteti saját emlékezetét is. „Az emlékezet kommunikációban él és marad fenn; ha ez utóbbi megszakad, illetve ha a kommunikációban közvetített valóság vonatkoztatási keretei változást szenvednek vagy akár elenyésznek, a következmény: felejtés. Az ember kizárólag arra emlékszik, amit kommunikációban közvetít, és amit a kollektív emlékezet vonatkoztatási keretei közé elhelyezni képes.”⁷

Az emlékezés három alapvető sajátossága, hogy mindig konkrét időhöz és helyhez kapcsolódik, jól meghatározott csoporthoz kötődik és rekonstruktív jellegű. A kollektív emlékezés alakzatai döntő módon megkívánják, hogy felidézésük mindig jól meghatározott konkrét térhez és időponthoz kötődjön. A közösen megélt, periodikusan visszatérő, viszonylag időtálló ünnepeket tartalmazó kalendáriumok szerkezetében, az emlékező események jól meghatározott térben működnek.⁸ A kollektív emlékezet alakzatai, Assmann szerint, nemcsak jól meghatározott térhez és időponthoz, hanem jól behatárolható csoporthoz is tapadnak. Akik részt vesznek ezekben az eseményekben, kifejezik az illető csoporthoz való tartozásukat, reprezentálják saját identitásukat is. A kollektív emlékezet természetének része, hogy árnyaltan kifejezi egy csoport sajátos önképét, pozitív és negatív tulajdonságait, célrendszerét, követendő és helyesnek tartott magatartásformáit, életmintáit. A kollektív emlékezet harmadik jellegzetessége az, hogy minden csoport minden korszakban csak annyit őriz meg saját történelméből, amennyit abból rekonstruálni képes. Tehát az emlékezet általában rekonstruktív módon működik, minden egyes korszakban és helyen rugalmasan újraszerveződik. „Az emlékezet nemcsak a múltat rekonstruálja, hanem a jelen és a jövő tapasztalását is szervezi.”⁹

Jan Assman az emlékezetnek két alapvető (kommunikatív és kulturális) formáját különböztette meg. A *kommunikatív* emlékezet, véleménye szerint, elsősorban olyan,

⁵ Erdélyi M. 2003. 49.; Idézi Jakab 2005. 29–30.

⁶ Assmann 1999. 49.

⁷ Assmann 1999. 37.

⁸ Assmann 1999. 39.

⁹ Assmann 1999. 43.

közelmúltban megtörtént emlékekre vonatkozik, amelyekben az egyén kortársaival együtt megosztózik, éppen ezért az hordozóival együtt rendszerint elenyészik. Assmann a kollektív emlékezés működésében a *megalapozó* és a *biografikus* módozatoknak tulajdonított fontos szerepet. A megalapozó emlékezésmód különböző nyelvi, tárgyiasított alakzatokkal (pl. rítusokkal, táncokkal, mintákkal, öltözetekkel, ékszerekkel, ábrákkal, utakkal, ételekkel, tájakkal stb.) és jelrendszerekkel dolgozik, melyek alapvetően elősegítik az emlékezés és az identitás működését, míg a biografikus módozat elsősorban a társas kapcsolatokra építkezik.¹⁰ A *kulturális* emlékezet leggyakrabban a múlt szilárd pontjaira irányul, s rendszerint annak szimbolikus alakzataihoz kapcsolódik. Működésében nem elsődlegesek a megtörtént, konkrét történelmi események, mivel szerkezetében inkább az emlékezetes történetek lényegesek, tehát a mítosszá átalakított múlt számít. „A mítosz olyan alaptörténet, amelyet egy bizonyos jelennek az ősi eredet felőli megvilágítására beszélnek el. (...) A történelem az emlékezés által válik mítosszá.”¹¹

A kulturális emlékezet elsődleges szerveződési formáinak Assmann a rítust és az ünnepet tartotta, melyek szimbolikus eszközökkel az emberi élet alapvető értelmét fejezik ki. Érvényre jutásában pedig a tárolhatóságnak, közölhetőségnek (megformáltságnak), a rituális megjelenítésnek és a kollektív részvételnek van döntő szerepe. Mivel egy adott közösség identitásának a fennmaradását biztosító tudást rendszerint maradandó formába kell önteni, annak költői megformáltsága legtöbbször mnemotechnikai célokat szolgál. A kulturális emlékezet működését elsősorban a közös eseményekben való részvétel biztosítja. Az időben és térben szabályszerűen visszatérő közösségi rítusok, ünnepek ugyanakkor lehetővé teszik egy csoport identitásának alapvető kiépítését és működését biztosító tudás továbbadását is, másodsorban pedig éppen ciklikusságuk révén garantálják egy adott csoport, közösség összetartozását időben és térben.¹²

C. Rivière definíciója szerint az emlékünnepek voltaképp olyan kulturális és társadalmi cselekvéseket, megnyilvánulásokat és multságokat összesítenek, melyek gyakran történelmi vagy kitalált, mítikus eseményeken alapulnak, egy közösség azokat átülteti a jelenbe, miközben jellegzetes szimbólumok, allegóriák segítségével az megerősíti saját lokális, kulturális, vallási, politikai és etnikai identitását.¹³

A polgári korban kialakult nemzeti emlékünnepek fokozatosan jelentős szerepet játszottak a naptári év jeles napjainak szerkezetében, valamint a társadalmi, politikai életében is, mivel szimbólumok és közösségi szinten megszervezett rítusok segítségével leggyakrabban egy-egy politikai rendszer, hatalom stabilitását, biztonságérzetét fejezik ki.¹⁴ Ezek az emlékünnepek legtöbbször a fennálló rendet, a hatalmi elit struktúráját, csoportját ünneplik. Cselekvéseikben, szöveg- és térhasználatukban nyomatéko-

---

¹⁰ Assmann 1999. 52.

¹¹ Assmann 1999. 53.

¹² Assmann 1999. 57.

¹³ Lásd Domokos 2004. 94.

¹⁴ Feischmidt 1996. 893–894.

san hierarchiát szentesítenek és erősítenek. A hivatalos ünnepeket általában komorság, fennkölt kommunikáció és frazeológia, valamint nézőket lenyűgöző pompa jellemzi.¹⁵

Az emlékünnepek a különböző társadalmi csoportok (pl. család, lokális társadalom, nemzet stb.) számára rendszerint újabb rendet, meghatározottságokat jelentenek. Időstruktúrájuk kimondottan participációs és kulturális jellegű, tehát legfontosabb eseményeik elsősorban arra irányulnak, hogy az egyént vagy a különböző csoportokat bevonják és identifikálják egy adott kultúrával.¹⁶

A hivatalos ünnepek a fennálló társadalomban rendszerint három csoportot jelölnek ki: a) a hatalmi elit a hivatalos ünnepet sajátjának tartja, segítségével önmagát ünnepeletti, b) éppen ezért nagyon sokan csak kényszerből vagy félelemből vesznek benne részt, c) mások pedig annak eseményeitől tudatosan távol maradnak.

A polgári jellegű nemzeti közösségek és nemzetállamok megszületésével egy időben a keresztényi színezetű vagy populáris ünnepek mellett fokozatosan kialakultak olyan hivatalos ünnepek is, melyek egy nemzet történelmének legfontosabbnak tartott eseményeire emlékeztettek. Az egyházi és az állami ünnepek Magyarországon elsősorban az 1867-es kiegyezést követő években távolodtak el egymástól, majd a XIX. század végére fokozatosan kialakult a magyar állam hivatalos ünneprendje is. Azokban az évtizedekben március 15., az 1848-as forradalom kezdőnapja, augusztus 20., az államalapítás és Szent István királyunk ünnepnapja és október 6., az aradi tizenhárom vitéz emléknapja tartozott a legjelentősebb magyar állami, nemzeti ünnepek sorába.

Az osztrák önkényuralom 1849–1867 között minden tömeges rendezvényt igyekezett megtiltani. Például az erdélyi ferences szerzetesek a csíksomlyói pünkösdi búcsút a szabadságharc elbukása után csak 1853-tól szervezhették meg újra. A korábban működő körmeneti rend ideiglenes, pár éves felfüggesztése számos kisebbfajta villongást, verekedést idézett elő a háromszékiek, gyergyóiak és csikiak között. A XIX. század végére már nemcsak a moldvai csángók, hanem az óromániai városokba (pl. Bukarestbe) kitelepedett székelyek is meglátogatták a nemzeti jelentésekkel gyarapodó búcsút.¹⁷

Az 1848-as forradalom és az azt követő szabadságharc fontos szerepet játszott a modern polgári magyar nemzet megteremtésében. Erdélyi Mónika korabeli levéltári dokumentumok és sajtóanyag elemzése alapján mutatta be, hogy annak kezdő eseményét, március 15-ét már 1849-ben köszöntötték. Az ünnepségeket a magyar társadalomnak az a csoportja készítette elő, mely akkor a magyar társadalom vezetését gyakorolta. Az 1849-es megemlékezések gyökerei tehát elsősorban 1848-ban keresendőek, amikor a pesti márciusi eseményeket pár napos időbeli csúszással, színházi bemutatókkal, fáklyás felvonulásokkal, egyházi hálaadásokkal ünnepeletti meg az ország különböző, kisebb-nagyobb településeiben. Az események sodrát meghatározó akkori propaganda elsősorban a nagy francia forradalom eseményeit mutatta fel modellként, tekintette követendő példának. Az 1848-as pesti márciusi események hatására hamaro-

¹⁵ Hernádi 1985. 20–24.

¹⁶ Gráfik – Voigt 1981. 241.

¹⁷ Mohay 2004. 231–232.

san országszerte is megkezdődött a társadalom gyors átalakítása és a korábbi minták lerombolása. „Az 1848. március 15-ét követő polgári átalakulás épp elég gyors és radikális volt ahhoz, hogy új hagyományok szülessenek. Március 15-e megünneplésének hagyományát maguk a szabadságharcosok és a szabadságharc hívei hagyták ránk örökül.”¹⁸ A magyar nemzeti emlékünnepeink sorában március 15 legfontosabb funkciója tehát az 1848-as márciusi forradalom elveinek, eszméinek, értékeinek minél nagyobb tömegekkel való megismertetése és a következő nemzedékekkel való elfogadtatása.¹⁹

Az 1867-es kiegyezés után Magyarországon újra lehetőség nyílt a forradalom és a szabadságharc fontosabb eseményeire és személyiségeire való emlékezésre. „Ezek a gyakorlatok kezdetben az informális emlékezetalakítás eszközeivel éltek: félhivatalos rítusokról, kisebb csoportok által támogatott és a gyászszertartások szimbolikus eszköztárát aktivizáló közösségi megnyilvánulásokról beszélhetünk.”²⁰ Például a kolozsvári Házsongárdi temetőben emlékkövet állítottak a városban kivégzett Tamás András honvédtisztnak 1869-ben. A kincses városban első ízben 1873. március 15-én, szintén a temetőben, Bölöni Farkas Sándor sírjánál szerveztek nyilvános megemlékezést. Tehát a kollektív emlékezet megalkotásában kezdetben a temető játszott fontos szerepet. A következő évben már a Redutban szervezték meg az emlékünnepséget, melynek nagytermében mondták ki Erdély és Magyarország unióját 1848. március 21-én. Az emlékünnepségek szervezői 1876-ban állandó bizottsággá alakultak, s ők alapították 1892-ben az Országos Történelmi és Ereklje Múzeumot is. A század végén összegyűjtötték az elhunyt honvédek maradványait és a város által adományozott díszsírba temették, ahol emlékoszlopaikon pontosan rögzítették nevüket, születési és elhalálozási időpontjukat, a szabadságharcban betöltött tisztségüket. 1896. október 18-án ünnepélyes keretek között leplezték le a Kolozsvárt kivégzett székely honvédtisztek emlékművét, majd 1897. március 15-én Petőfi emléktáblát avattak a Biasini-szállodánál. Abban az évben már a város főterén szervezték meg a központi ünnepeket, melynek nyitányaként a polgári dalegylet elenékelte a *Himnusz*t, Czákó Péter elszavalta a *Talpra magyart*, majd fergeteges ünnepi beszéd következett, végül Körösi Gábor színművész szavalata után az énekkar bemutatta a *Szózat*ot. Csikay György zenekara pedig alkalmi dalokat adott elő. Az 1896-os kolozsvári ünnepség már különböző szintereken zajlott, s a különböző kulturális műsorok az emlékezés mellett a résztvevők szórakoztatását is szolgálták.²¹

Az erdélyi kisvárosokban a XIX. század végén különböző helyi emlékbizottságok alakultak március 15 méltó megünneplésére. Például a tordai polgárok első ízben 1891-ben alakítottak állandó bizottságot. A város iskolájában 1911-ben már olyan gazdag emlékünnepségre került sor, melynek szerkezete voltaképpen a híres márciusi proklamáció 12 pontját követte, majd este a Vigadóban allegorikus elemekben gazdag jelenettel zárták a napot. Az 1890-es években a város polgárai a Zeneegylet által szol-

---

¹⁸ Erdélyi M. 2003. 49.

¹⁹ Erdélyi M. 2003. 50.

²⁰ Jakab 2005. 30.

²¹ Jakab 2005. 30–35.

gáltatott indulók akkordjaira évről évre egyre rendezettebb, szervezettebb és ritualizáltabb formában vonultak a helység nyilvános, központi piacterére. A menetek sorában az 1848-as honvédek képviselték, nyomatékosították és hitelesítették a szabadságharc eszméit, akiket ilyenkor fokozottabb figyelem kísért. A megemlékezési rituálét a *Szózat* nyitotta, majd azt követte a *Nemzeti dal*, a *Himnusz* meg a különböző előljárók szónoklatai. Az ünnepi műsort rendszerint ének-, zeneszámok és szavatok zárták. Az azonos térben megszervezett ünnepek szimbolikus formában jelezte a különböző társadalmi rétegekhez tartozó magyar személyek együvé tartozását. A szónoklatok és az ünnepi műsor után a rendezett menetben, zászlóikkal felvonuló egyesületek (pl. tűzoltók, zenészek, iparosok stb.) rendszerint saját székhelyükre vonultak vissza, ahol közös ünnepi vacsorával zárták a napot.²²

Erdélyben a nemzeti ünnepek meghonosításában elsősorban az iskolák játszottak jelentősebb szerepet, másodsorban pedig a különböző polgári egyesületek szervezték egészen az első világháború kitöréséig. Földi István, kézdivásárhelyi tanár és művelődésszervező visszaemlékezése villantja fel, hogy az osztrák hatalom árnyékában még a XIX. század végén is mennyi szorongás jellemezte március 15 megünneplését. „Emlékszem, hogy milyen lázban égett az egész tanulóifjúság, emlékszem, hogy egyedül ezen a napon tűztük mellünkre a piros-fehér-zöld nemzeti szalagot, és emlékszem arra is, hogy március tizennegyedikén mindig elhatároztuk, hogy: *Holnap pedig nem jövünk iskolába*. Így volt a határozat, de sohasem mertük megvalósítani, sohasem volt szabad egészen ünnepelni a magyar szabadság ünnepét, s meg kellett elégedjünk azzal, hogy a délelőtt egyik tízperces szünetében valaki elszavalta a *Talpra magyar-t*.”²³

Az állami iskolai hálózat Székelyföldön a kiegyezést követően bontakozott ki, s az oktatási intézmények ebben a régióban is fontos szerepet játszottak a modern polgári nemzeti öntudat kialakításában. Például Kézdivásárhelyen a márciusi ünnepeket elsősorban az iskolások bevonásával készítették elő. A tanárok és tanítók 1888–1916 között minden év március 15-én az iskolákban emlékünnepeket szerveztek. Mivel a céhes hagyományaira büszke városban akkor még nem létezett egyetlen olyan köztérre álló tárgyi szimbólum sem, mely az 1848–49-es eseményeket idézte volna meg, Kézdivásárhely polgárai elsősorban a hajdani tiszti kaszinóban emlékeztek a forradalom és szabadságharc jelentősebb helyi meg összmagyar eseményeire, valamint jelebb, kiemelkedő szereplőire. Az első nagyobb emlékünnepekre végül is 1888. március 15-én a Kaszinóban került sor, majd a következő évben a megnövekedett közönség már a városháza nagytermében gyűlt össze. Azokban az években az önkéntes tűzoltó egyesület fúvószenekara a város központjában lévő piactéren teremtett ünnepi hangulatot, majd a termekben a római katolikus középiskola igazgatója és a Kaszinó könyvtárosa mondott hazafias beszédet. Az esemény keretében Szőke Pista népi zenekara eljátszotta a Rákóczi-indulót, majd a tanítókból álló dalkör tagjai Kossuth-nótákat

²² Keszég 2004. 22–31.

²³ Székely Nép LX. (1942. március 15.) 61.

énekelték. Mivel a város főterén 1904-ben felépült a *Vigadónak* nevezett művelődési ház, a következő években március 15-én már abban szerveztek emlékünnepséget.²⁴

A kézdívásárhelyi függetlenségi és 48-as kör tagjai, valamint az 1848-as honvédek 1904. március 15-én már reggel kilenc órakor összegyűltek, majd testületileg bevonultak a római katolikus és a református templomba hálaadó istentiszteletre. Utána ünnepi díszgyűlést tartottak a kör helyiségeiben, majd a honvédek kivonultak Molnár Józsiás, néhai elnök sírjához, amit ünnepélyes keretek között megkoszorúztak. A Kaszinóban szervezett ünnepség után délután a városháza nagytermében folytatódott az eseménysorozat, ahol a város előjárói szólaltak fel, végül pedig beszédet mondott dr. Nagy György, az illyefalvi választókerület függetlenségi képviselőjelöltje. Majd szavalatok, énekek következtek, s a tűzoltó egyesület zenakara zeneszámokat mutatott be. Az eseménysorozat fényét messzemenően emelte az esti lampionos körmenet. Az emlékünnepep végül is Jancsó Dénesné vendéglőjében társas vacsorával zárult. A kézdívásárhelyi polgári leányiskolában az ünnepség abban az évben szintén reggel kilenc órakor kezdődött, melynek keretében az ifjúság elénekelt a *Szózatot*, ünnepi beszédet mondott Balázs Márton, az intézmény igazgatója, majd különböző hazafias szavalatok és énekek következtek. A kantai római katolikus főgimnázium önképzőköre délelőtt tíz órakor a Vigadó zsúfolásig megtelt termében szervezett díszgyűlést, ahol szintén emelkedett hangulatú beszédek, hazafias énekek és versek kerültek bemutatásra.²⁵ A következő évben, 1905-ben már a Kézdívásárhelyi Iparos Ifjúsági Egyesület szervezte az egyik legemlékezetesebb emlékünnepséget.²⁶

Az első világháború végén a nyugati nagyhatalmak gyökeresen átrajzolták Kelet-Európa államhatárait. A Kárpát-medencében élő közösségeket 1920 után már új politikai határok választották el egymástól, ezáltal a magyarság jelentős részét olyan új utódállamokhoz csatolták, ahol az új hatalom a magyarság korábbi ünnepkultúrájától gyökeresen eltérő, ellentétes értékrendet és műltszemléletet tükröző hivatalos ünneprendet forgalmazott. A kimondottan nacionalista hatalmi körök közvetlenül a Trianonban meghozott nagyhatalmi döntések után erőszakos eszközökkel megtiltották a kisebbségi sorsba került magyarságnak Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia területén, hogy az méltósággal és szabadon megülje korábbi nemzeti emlékünnepeit a publikus szférában.

Miután a román adminisztráció berendezkedett az erdélyi városokban és falvakban, a Moldvából és a Havasalföldről érkezett román pedagógusok a magyar iskolás gyermekeket minden eszközzel be akarták vonni az újonnan kialakított román nemzeti ünnepek eseményeibe. Az oktatási intézményekben január huszonnegyedikén a román nemzetállam kialakulásának első jelentősebb állomására, a román fejedelemségek (Moldva és Havasalföld) 1859-es egyesülésére emlékeztek. Május 10-én pedig hazafias dalokkal és szavalatokkal a román királyság megalakulását ünnepelték, amikor a

---

²⁴ Incze 2004. 221.

²⁵ Székely Újság I. (1904. március 10.)

²⁶ Székely Újság II. (1905. március 19.)

hazai politikai elit az egyesült fejedelemségek élére behívta a Hohenzollern családot.²⁷ A fiatal nemzetállam harmadik jelentősebb ünnepnapjává már december elseje vált, mivel a román tömegek 1918. december elsején Gyulafehérváron mondták ki első ízben nyilvánosan Erdély egyesülését a Román Királysággal.

Az új politikai hatalom Erdélyben is viszonylag gyorsan átalakította a történeti emlékezet térelemeit. Egyrészt átkeresztelte azokat a helység-, utca- és térneveket, amelyek a magyar történelemhez kötődtek. Másodsorban pedig eltüntette, elzárta, átminősítette és megsemmisítette a magyar vonatkozású tárgyi emlékeket. Például Aradon az 1920-as években összesen tizennyolc emléktáblát és szobrot (köztük a 13 vértanút ábrázoló híres Szabadság-szoborkompozíciót) távolítottak el.²⁸ Ugyanez történt a magyar történelem múzeumi reprezentációjával is, mivel a román hatalom az 1848–49-es szabadságharc és az aradi tizenhárom vértanú táborkok relikviáit közvetlenül az első világháború után sötét raktárak mélyére számúzta.²⁹

A két világháború közötti időszakban az egyházi ünnepek jelentősége továbbra is fennmaradt, de azok már gyakrabban összefonódtak ideologikus, nemzeti és politikai elemekkel is. Magyarországon például augusztus 20 továbbra is megőrizte korábbi jelentőségét, szakrális jellegét, de szerkezetében, eseményeiben és diskurzusaiban már szorosan összefonódtak a különböző nemzeti, állami, politikai és egyházi elemek. Ebben az államhatárok revíziójára készülő korszakban a különböző vallásos eseményekben, első világháborús emlékek felavatásában és állami ünnepek szerkezetében, processzióiban, dekoratív díszletezésében az egyházhoz szorosabban kapcsolódó intézmények (pl. római katolikus legények és leányok egyesülete, világi rendek stb.) játszottak fontos szerepet.³⁰

Az első világháború eseményei az egész magyar nyelvterületen gyökeres változást eredményeztek a korábban kialakult ünneprendben. Például az 1916-os román betörés idején a csíksomlyói Mária-szobrot Kolozsvárra menekítették, ahonnan csak három év múlva, 1919 tavaszán vitték vissza. A román katonai hatalom pedig 1920–21-ben nem is engedélyezte a nagyobb tömegeket vonzó pünkösdi búcsú megtartását, mivel annak újraindítását és a színpompás körmenet megszervezését a ferencesek csak 1922-ben tudták elérni.³¹

A két világháború közötti évtizedekben az egyházi és a vallásos ünnepek a határon túli magyarság életében is gyökeresen eltérő, új jelentéseket nyertek, voltaképpen az egyházi és a nemzeti ünnepek találkozása, közeledése és összekapcsolódása játszódott le. Például Domokos Pál Péter, Nagy Imre és Vámszer Géza az 1920-as évek végétől a csíksomlyói pünkösdi búcsú alkalmával történelmi, népművészeti kiállításokat és különböző folklórműsorokat szervezett. Domokos Pál Péter pedig 1930-ban éppen

²⁷ A két világháború közötti Magyarországon Horthy Miklós nevenapját, 1945 után pedig Rákosi Mátyás, Romániában pedig Nicolae Ceaușescu születésnapját ünnepelték a személyi kultusz keretében. Lásd Barna 2002. 165.

²⁸ Barna 2002. 158.

²⁹ Barna 2002. 161.

³⁰ Barna 2004.; Bárh 2005c. 132.

³¹ Mohay 2004. 236–237.

pünkösdre időzítette a nagyszabású székely népművészeti kiállítás megnyitását Csíksomlyón.³² A messze földön híres, nagy tömegeket vonzó búcsújáráshelyen 1931-től kezdődően pedig éppen úrnapiján hívták életre az *Ezer székely leány* találkozóját. Annak szervezői tudatosan nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a különböző településekből érkező fiatalok az eltűnőben lévő ünnepi viselet felújított változatában vonuljanak fel az esemény színhelyén.³³

Erdély Romániához való csatolása csakhamar azzal járt, hogy a korábban Magyarországhoz tartozó régió viszonylag gyorsan a román történelem organikus részévé kellett válnia. Mivel a bukaresti hatalom új történelemszemléletet, a korábbtól gyökeresen eltérő emlékezetet próbált meghonosítani az erdélyi emlékterekben is, hamarosan eltűntette, láthatatlanná tette a korábbi korszak, köztük az 1848–49-es eseményekre és személyekre utaló tárgyi reprezentációkat is. Kolozsváron már az 1920-as évek elején eltűntették az unióra utaló emléktáblát a Redut faláról, azt pedig a Memorandum-perre utaló szöveggel cserélték ki, majd levették Petőfi emléktábláját is a Biasini-szálló faláról, a kivégzett honvédek emlékművének jelentős részét pedig megsemmisítették.³⁴

A bevonuló román hadsereg alakulatai tehát az erdélyi városok és falvak publikus tereiről az impériumváltás során gyorsan eltűntették a magyar etnikus jegyeket tükröző tárgyi jelképeket. A román hatalom ugyanakkor nemcsak a szimbolikus szféra megszerzésére, hanem az erdélyi városok etnikai, gazdasági viszonyainak tudatos és erőszakos megváltoztatására is törekedett. Azok a nyilvános terek, melyeket a magyarság az 1867-es kiegyezést követő évtizedek során nemzeti ünnepek alkalmával sajátosan használt, a különböző nemzeti közösségek (magyarok és románok) számára 1920 után más és más kognitív jelentésekkel gyarapodtak. Például a szigorú tiltások és megfélemlítő események után a Magyar Párt Tordán például csak 1932. szeptember 11-én tudott olyan Magyar Napot szervezni, mely szervesen integrálta a város magyarságának korábbi, polgári ünnepi hagyományait.³⁵

A román hatalom 1920–1940 között erőszakkal akadályozta meg a magyar nemzeti emlékünnepek megszervezését. Földi István később így írt a korszak jellegzetes hangulatáról márciusi 15-vel kapcsolatban: „Aztán emlékszem arra, hogy 1919-ben egészen ünnepeltünk, s bár idegen katonaság és rendőrspiclik serege leskelődött minden lépésünk után, a minoriták főgimnáziumában mégis mindenki nemzetiszínű szalagot viselt, a zárt kapuk mögött a pedelustól kezdve az igazgatóig mindenki büszkén, öntudatosan, ragyogó szemmel köszöntötte egymást, és azon a napon minden tanár a márciusi gondolatról, a magyar szabadságról, Széchenyiről, Kossuthról, Petőfiről beszélt és csordultig telt a lelkünk ezekkel a titkos tanításokkal.”³⁶

---

³² Mohay 2004. 241–242.

³³ Gazda 1998. 174–185.

³⁴ Jakab 2005. 35–36.

³⁵ Keszég 2004. 40.

³⁶ Székely Nép LX. (1942. március 12.) 61.

Habár a bukaresti hatalom megtiltotta a nyilvános, közösségi ünneplést, a legtöbb székelyföldi kisváros lapjában röviden megemlékeztek március 15 történelmi és nemzeti jelentőségéről, mely a francia forradalomhoz hasonlóan hirdette a szabadság, jogegyenlőség és az igazi testvériség magasztos eszméit. A Kézdivásárhelyt megjelenő Székely Újságban 1923-ban a következő rövid szöveg jelent meg: „Csonka Magyarországon nagy ünnepet ültek. Fényes külsőségek között emlékeztek meg a nagy március 15-éről, amikor százados rabság után nagy és szabad lett a magyar. Nálunk egyszerű, szürke hétköznap lett március 15-ike, amelyen rendes munkában rojzuk az élet nehéz keresztjét tovább. A miénk, abból, ami múltunkban szép volt, ma már csak a könny és bánat, a sóhajtás és emlékezet. Ennek az emlékezetnek gyűjtünk halvány szövétneket ezekben a sorokba azért, hogy meggyászoljuk mindazt, amit elveszítettünk, de Istenbe vetett erős hittel buzdítsuk új munkára itt élő testvéreinket. A türelemnek, szeretetnek és megértésnek arra a munkájára, amely új helyzetünkben is közelebb visz ezen földön, a mi régi hazánkban, nemcsak a mindennapi kenyérért való küzdelem sikeres megharcolásához, de ahhoz is, hogy mint Románia állampolgárai megtartsuk magyarságunkat.”³⁷

Szabó Jenő a Székely Újság címoldalán megjelent cikkében 1929-ben a következő sorokat közölte *A gondolat szabadságáról*: „Aki a történelmi dátumok mellett érzéketlen lélekkel oszon el, az arról állít ki szomorú bizonyítványt, hogy közönyös a jövő iránt. Mert a múlt nagy tanulságait figyelmen kívül hagyja s elmulasztja leszűrni azokat az örök érvényű igazságokat, amelyekre jövendőt lehet építeni. Egy ilyen történelmi dátum suhant el csöndben felettünk a lefolyt héten. Valamikor zajos örömművel, ma már csak csöndes, szürke nap, amit legfennebb hangtalan emlékezéssel ünnepel a nemzettesttől eltépett magyar... Nagy tanulsággal szolgál ez a történelmi dátum. Mert a rendet soha sem kell féltetni a szabadságtól. Nincs a világnak olyan erős rendfenntartója, mint maga a szabadság. Azok pedig, kik a gondolatszabadság szárnyait nem a rend, hanem a hatalom érdekében nyirbálgatják, rossz munkát végeznek, mert a békére vágyó, a fejlődésre törekvő emberi gondolkodásba könnyen kirobbanó forradalmak magvát veti el.”³⁸

Észak-Erdély 1940–1944 között újra Magyarország részévé vált. Kolozsvárt újra visszahelyezték az 1848–49-es eseményekre utaló emléktáblákat, köztük az unióra emlékeztetőt is 1941-ben. Mivel a magyar hatalom szimbolikus területértésként értelmezte a tárgyi emlékek eltüntetését, ugyanabban az évben helyreállították a honvédek emlékművét is módosított szöveggel.³⁹

A fellobogózott Kézdivásárhelyen a polgárok 1942-ben már újra szabadon szervezhetők meg a márciusi ünnepeket. Az eseménysorozat már egy héttel a központi ünnepség előtt megkezdődött. A város legtiszteltebb tanárai népművelési est keretében beszéltek a forradalom és a szabadságharc jelentőségéről, az ágyúöntő Gábor Áron és munkatársainak kivételes szerepéről, hazafias cselekedeteiket követendő mintaképként

³⁷ Székely Újság XX. (1923. március 18.) 22.

³⁸ Székely Hírlap XXVI. (1929. március 17.) 12.

³⁹ Jakab 2005. 35–36.

mutatták be a fiataloknak.⁴⁰ Március 15-én délelőtt megkoszorúzták az egykori ágyúöntőműhely előtti emléktáblát, majd délben a város templomaiban hálaadó istentiszteletre került sor. A Vigadó nagytermében a város előljáróinak jelenlétében a diákok ünnepi műsoron vettek részt. Az eseményt a *Magyar Hiszekegy* nyitotta, majd egy diák elszavalta a *Talpra Magyar*t, a gimnázium egyik tanára ünnepi beszédet mondott, egy tanítónő Liszt Ferenc ünnepi dalát adta elő, majd fellépett a római katolikus gimnázium énekkara meg a népfőiskola szavalókórusa, végül az ünnepséget Tóth Balázs képviselő beszéde zárta.⁴¹ 1943-ban az ünnepség magyar honvédek, tűzharcosok és leventék díszfelvonulásával zárult.

Erdélyben 1941–1944 között augusztus 20-án újra lobogódíszben ünnepelték meg az államalapító Szent István király napját. Annak nyitányaként délben az összes templomban hosszasan megszólaltak a harangok, majd az előljáróság, a különböző egyesületek, a honvédség és a helyi gyülekezet tagjai ünnepi istentiszteleten vettek részt. A szent király napján a székelyföldi településekben ünnepélyes keretek között előbb honvédeksütételre, majd utána katonai díszfelvonulásra került sor.⁴²

Ugyanebben az időszakban az erdélyi helységekben újra szabadon, publikus szférában szervezett felvonulásokkal és koszorúzásokkal emlékeztek az Aradon kivégzett tizenhárom vértanúra. Például Kézdivásárhelyt 1941. október 6-án a templomokban gyászistentiszteleteket tartottak az iskolások, a hatóságok és a lakosság tömeges részvételével. Az oktatási intézményekben elsősorban a tanítók és a tanárok méltatták a nap jelentőségét, elénekelték a *Himnusz*t, elszavalták Pósa Lajos *Október 6* című költeményét, a tanulók énekkara alkalmi dalokat adott elő, majd a résztvevők csendben felvonultak az úgyúöntőműhely elé, ahol megkoszorúzták az emléktáblát, felhangzott a *Magyar Hiszekegy*, végül is a leventeparancsnok beszéde után a *Himnusz* eléneklésével zárult az emlékünnepe.⁴³

A második világháború végén az Erdélybe bevonuló román katonák megrongálták, elpusztították vagy elmozdították a legtöbb magyar vonatkozású történelmi emlékművet. A második világháborút követő évtizedekben a totalitárius kommunista hatalom minden eszközzel korlátozni akarta az egyházak működését, s a nagyobb tömegeket vonzó vallásos eseményeket a publikus szférából a templomok falai közé szorította vissza. A román hatalom emberei már 1949 tavaszán le akarták tartóztatni Márton Áront, Erdély bátor kiállású római katolikus püspökét, amikor ő vidéken, bérmaúton vett részt. A gyimesi legények által elszántan védelmezett főpap végül is a Tatros völgyéből fehér lovon vonult Csíksomlyóra, ahol akkor körülbelül negyvenezer magyar hívő vett részt a szentmisén. A karhatalom emberei nemsokkal a pünkösdi búcsú után a püspököt letartóztatták, s hosszú évekre börtönbe vetették, majd gyulafehérvári rezidenciájában házi fogságban tartották. A romániai ideológiai és politikai viszonyok

⁴⁰ Székely Újság XXVI. (1942. március 8.) 10.

⁴¹ Székely Nép LX. (1942. március 14.) 60.

⁴² Székely Nép LIX. (1941. augusztus 22.)

⁴³ Székely Nép LIX. (1941. október 8.)

csak 1990 tavaszán engedték, hogy a ferences szerzetesek újra évszázados hagyományai szerint szervezhessék meg a csíksomlyói pünkösdi búcsút.⁴⁴

A második világháborút követő évtizedekben a román kommunista hatalom csakhamar megszüntette a különböző vallásos egyesületeket, s ez a tudatos politika rövid időn belül átformálta a korábbi ünnepek struktúráját is. Ebben a korszakban csak az egyházak és a templomok maradtak a magyarság etnikailag homogén színterei és intézményei. Ebben az intoleráns korszakban a korábbi nemzeti emlékünnepek fokozatosan elveszítették társadalmi jelentőségüket. A legtöbb erdélyi magyar családban csak titokban, csendben, a pesti meg a nyugati rádiókat hallgatva emlékeztek azokra. A kommunista párt vezető aktivistái a szocialista ideológia jegyében uniformizálták Romániában is a hivatalos és a lokális ünnepeket. A bukaresti hatalom erőszakos eszközökkel megszüntette a korábban anyanyelven megjelenő lokális médiát, s a szigorú cenzúra csak a kommunista párt ideológiáját közvetítő sajtóorgánumok megjelenését és terjesztését engedélyezte. Az intoleráns nacionalista hatalom ugyanakkor a kisebbségi kultúrát a publikus szférában csak erősen cenzúrázott formában és elenyésző arányban szerepeltette.

A nemzeti ünnepek sorában Romániában 1945 után is január 24-én az iskolákban, gyárakban továbbra is megemlékeztek Moldva és Havasalföld egyesüléséről. A sztálinista korszakban május elseje fokozatosan és részben elveszítette korábbi tavaszközöntő jellegét, s a *Világ proletárjai egyesüljete!* jegyében elsősorban a munkásosztály internacionalista ünnepévé vált. Érdekes módon, az új vörös elit úgy semlegesítette a korábban május 10-én gyakorolt, s a román királyság tiszteletére szervezett ünnepséget, hogy minden hatalmi eszközzel kihangsúlyozta május 9-nek, a fasizmus felett aratott győzelem napjának jelentőségét. A Sztálin által vezetett Szovjetunió árnyékában sínylődő kommunista román állam legjelentősebb hivatalos ünnepnapjává augusztus 23-át jelölték, amikor voltaképpen arra emlékeztek nagy tömeges felvonulások keretében, hogy a román hadsereg a vele szövetséges német hadak mellől hirtelen átállt az ország határain álló szovjet seregek mellé. A hivatalos ünnepek sora 1945 után tovább gyarapodott, mivel november 7-én már arra emlékeztek, hogy Lenin vezetésével 1917-ben a cári Orszoszsországban megkezdődött az úgynevezett *októberi* szocialista forradalom. A sztálinista korszakban december elseje továbbra is fennmaradt a hivatalos ünnepek sorában, de december 30-a jelentősége fokozatosan megnövekedett, mivel minden évben a köztársaság 1947-es kikiáltására, I. Mihály román király erőszakos lemondatására emlékeztek.

Az új magyarországi hatalom 1945 után elsősorban a Szovjetunióból importált ünnepeket (pl. április 4., november 7.) részesítette előnyben, ugyanakkor a polgári korszak nemzeti ünnepeit (pl. március 15., augusztus 20.) ideológiailag alaposan átértékelte formában engedélyezte. Például a tömegek augusztus 20-án már az új alkotmányt és az új kenyeret ünnepelték.⁴⁵ A Rákosi Mátyás és a Kádár János nevével fémjelzett korszakban a hivatalos ünnepkultúra uniformizált változata alakult ki, s csak az 1970-es

⁴⁴ Mohay 2004. 243.

⁴⁵ Barna 2002. 164.

évek elejétől, fokozatosan bontakozhattak ki olyan ünnepek, melyek egy-egy település sajátos múltjához kapcsolódtak.⁴⁶ Ezek a lokális ünnepek azonban mindig egy hatalom által is elfogadott hivatalos ünnep (pl. április 4., augusztus 20.) holdudvarában jelenhettek meg.⁴⁷

Amikor a Szovjetunió és leghűségesebb szövetségesei 1968-ban megszállták Csehszlovákiát, a Ceaușescu által vezetett bukaresti hatalom, hogy megelőzze és megakadályozza Románia lerohanását, ideiglenesen szakított a nemzetiségek ellen gyakorolt intoleráns politikáján, hogy azoknak elégedetlensége ne teremtsen lehetőséget külső beavatkozásra. Ennek a hatalmi lazításnak a jegyében különösen Háromszéken csakhamar számos magyar jellegű múzeumot, emlékházat, emlékhelyt, szobrot és emléktáblát avattak fel. Például Kézdivásárhely főterén felállították Gábor Áron, Kovásznán és Kőrösön Csoma Sándor, Márkosfalván Barabás Miklós, Dálnokon pedig Dózsa György szobrát. Sepsiszentgyörgyön Gyárfás Jenő-, Kisbaconban pedig Benedek Elek-emlékház nyílt. Kézdivásárhelyen 1972 tavaszán céh- és várostörténeti, Csernátomban 1973-ban szabadtéri tájmúzeumot alapítottak. Pár évvel később, amikor újra megerősödött a bukaresti hatalom nacionalista diskurzusa és gyakorlata, a székellyföldi kisvárosokban már havasalföldi történelmi személyiségeket (pl. Nicolae Bălcescut, Mihai Viteazult) és bevonuló román katonákat megidéző szobrokat állítottak.

Herbert Marcuse szerint „A múlt felidézése vészes felismeréseket szíthat, a fennálló társadalom pedig szemlátomást retteg az emlékezet felforgató tartalmaitól... Az emlékezés az adott tényektől való eloldódás, a »közvetítés« egyik módja, mely röpké pillanatokra meg-megtöri a fennálló tények hatalmát. Az emlékezet régmúlt ijedelmeket és tovatúnt reményeket idéz vissza.”⁴⁸ A Ceaușescu kezében összpontosuló bukaresti hatalom az 1970-es évek közepétől már kemény eszközökkel ellenőrizte és cenzúrázta a romániai művelődési és oktatási élet minden eseményét. Ennek keretében előbb ellehetetlenítette, majd betiltotta az országban élő magyar, német és szász kisebbségek művelődési kezdeményezéseit.

A teljhatalmú román diktátor különösen 1972-től gyökeresen átformálta és átrendezte az erdélyi települések emléktereit. Egyrészt arra törekedett, hogy az erdélyi magyar hagyományokkal rendelkező városok közterein elsősorban havasalföldi és moldvai történelmi személyiségeknek (pl. Mihai Viteazulnak, Baba Novacnak, Nicolae Bălcescunak, Alexandru Ioan Cuzanak) állítsanak szobrokat. Másodsorban pedig az erdélyi 48-as események vezéralakjának, Avram Iancunak a tárgyi kultuszát szorgalmazta. Tehát egyrészt olyan személyiségeknek állítottak emlékeket, amelyek a román-ság erdélyi kontinuitását (pl. Burebista, Decebal, Traianus), másodsorban pedig függetlenségi törekvéseit, szabadságharcát reprezentálták és legitimizálták. Ennek a gyakorlatnak a részeként a Biasini-szálloda közelében 1972-ben előbb emléktáblát kapott Avram Iancu, majd „a csendes Petőfi utcát” szintén óróra nevezték el. Pár évvel ké-

---

⁴⁶ Bárth 2005c. 133–134.

⁴⁷ Bárth 2005c. 138.

⁴⁸ Idézi Assmann 1999. 86.

sőbb, 1979-ben, a kolozsvári római katolikus főgimnázium 400. évfordulóján olyan emléktáblát helyeztek el a Báthory István Líceum falán, mely egyértelműen csak a román nemzeti emancipáció történetét fogalmazta meg. A bukaresti hatalom ebben a korszakban tudatosan csak olyan emlékműveket állíttatott az erdélyi városokban, melyek nemcsak a magyar történelmi emlékezetet ellensúlyozták, hanem egyenesen sértették a kisebbségben élő magyarság önérzetét.⁴⁹

A hanyatló, válságos korszakukba jutott totalitárius rendszerek biztonságuk, fenségük, vezetőinek isteni imázsát éppen nagy tömegeket megmozgató, túlméretezett, nyilvános rendezvényekkel próbálták érzékeltetni és reprezentálni. A fennálló „társadalmi szerződés” hallgatolagos elfogadásáért cserében általában békében hagyták a privát szférában ünneplő családokat. Például a gyermekek az 1945–1989 közötti években december 24-én kötelezően részt vettek a mesterségesen kreált iskolai télifa-ünnepeken, ahol előbb a télapótól átvették a szerény ajándécsomagot, majd utána az igazi ünnep a meghitt családi térben, karácsonyfa közelében kezdődött, s Jézuskától kapott meglepetéssel zárult. A privát ünnepek akkor éppen az elidegenedett, ellenséges világtól való elhatárolódást valósították meg. A hatalom az 1970–1980-as években végül is ravasz eszközökkel betolakodott a családi terekbe is, például leszűkítették a lakodalmak, születésnapok korábbi kereteit, megakadályozták a külföldön élő rokonok elszállásolását.⁵⁰

Amikor a romániai szocializmus utolsó évtizedében a mindennapi élet és a hivatalos propaganda által megkonstruált világ végképp szétvált, a magánszféra ünnepei olyan sajátos, külön életvilágot próbáltak kiépíteni, reprezentálni és működtetni, mely elviselhetővé tette az embertelen hatalom elnyomását. A családi ünnepek mellett az egyházi rendezvények (pl. a csíksomlyói vagy a kézdiszentléleki búcsú) már a rendszerváltás előtti években, Erdélyben is sajátos jelentésekkel (pl. néma ellenállás, rezisztencia, nemzeti szolidaritás stb.) gazdagodtak.⁵¹

Románia élére 1965-től Nicolae Ceaușescu került, akinek januári születésnapja a személyi kultusz kiteljesedésének évtizedeiben (1972–1989 között) grandiózus méreteket öltött. Katonák, iskolások és munkások ezreivel töltötték meg a koreai és a kínai mintára kialakított „taps-tereket”, ahol azok túlfűtött hazafias szavalatokkal, énekekkel és úgynevezett munkatáncokkal dicsőítették a „hőn szeretett” kondukátort. Mivel a teljhatalmú pártvezér nacionalista szemléletével nem volt egyeztethető a proletár internacionalizmus, május elseje és november hetedike csakhamar veszített korábbi jelentőségéből. A diktátor agresszív nacionalizmusának kiteljesedése idején a magyar egyházi ünnepek (pl. karácsony, húsvét, pünkösd, Szent István király napja stb.) fokozatosan a csendes ellenállás és tiltakozás hatalmas tömegeket megmozgató eseményeivé váltak.

Érdekes módon Kelet-Európában éppen ezek a tömeges tüntetések hirtelen lázadási rítusokká alakultak át, az 1989-es politikai változások modellértékű előzményeivé vál-

⁴⁹ Boia 2000.; Jakab 2005. 37–39.

⁵⁰ Keszég 2004. 41.

⁵¹ Bimmer 1988. 320–321.; Bodó 1994. 105.

tak. A belső félelmüket legyőző emberek tömegei első lépésként elfoglalták azokat a nyilvános tereket, ahol korábban csak a gyűlölt hatalom ünnepeltethette önmagát, majd a középületeket megfosztották korábbi hatalmi jelképeiktől s új szimbólumokat (pl. lyukas zászlót) tűztek ki rájuk. Ezekkel a cselekvésekkel megkérdőjelezték a korábbi politikai hatalom és elit azon szimbolikus jogát, hogy csak egyedül uralja a nyilvános tereket. A magyarországi rendszerváltozás mikéntjét jelzi az is, hogy a kommunista párt, a nemzetközi munkásmozgalom, a szovjet hatalom budapesti köztéri emlékműveit nem pusztították el, hanem nagy részüket egy szoborparkba összegyűjtötték, tehát ott a magyar történelem szerves, múzeumban elkülönített, elzárt szimbólumai-ként állították ki. Helyükre általában az 1956-os forradalom emlékművei, különböző kopjafák kerültek.⁵²

Ugyanakkor 1989-ben és 1990-ben a tévé képernyőjének segítségével mediatisztázott lázadási rítusok az összefogás és az együvé tartozás élményében is részesítették a trianoni országhatárok által mesterségesen szétválasztott magyar nemzetrészeket. Nem telt el öt év, s már csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy ezek a nemzeti összetartozást szimbolizáló ünnepek voltaképpen egyedi, megismételhetetlen események voltak. A társadalom nagyobb része pár év alatt Romániában december 22-én, vagy Magyarországon március 15-én újból visszavonult a magánszférába. „Nemzeti ünnepekkor az emlékezet helyei, az utcák, a terek üresek. Ha mindemellett valahol tömeg gyűlik össze, ott az embereket nem a közösség, hanem a közös ellenség képe tereli egybe.”⁵³

Az 1989-es rendszerváltozás Kelet-Európában hirtelen elsöpörte a második világháború után kialakult hivatalos ünneprendet. Például Romániában január 24-e továbbra is megőrizte jelentőségét, míg május elseje újra visszanyerte tavaszköszöntő jellegét, s a munkások minden évben ezen a napon diszkrét erdei és mezei ünnepségeket szerveznek. Mivel I. Mihály, akit a kommunisták 1947-ben erőszakkal lemondásra kényszerítettek, a rendszerváltozás után hatalomra került új bukaresti politikai elit hatalmát fenyegette, annak képviselői minden eszközzel arra törekedtek, hogy a királyságot mint intézményt különböző cigány királyokkal és császárokkal lejárassák. A propagandahadjárat hatására 1990 után már csak a Hohenzollern család egyre szűkülő hódolói köre emlékezik május 10-én a román királyság létrehozására. 1990-től augusztus 23-a hirtelen kiesett a hivatalos ünnepek sorából, s már csak a média emlékezik annak eddig titokban tartott, féltve őrzött, ismeretlen kulisszatitkaira. Az új bukaresti hatalom nem preferálta a romániai rendszerváltozást lehetővé tevő, 1989. decemberi temesvári népfelkelés kezdőnapját sem, éppen ezért december elsejét (Erdély 1918-as egyesülése a Román Királysággal) választotta a románság legjelentősebb hivatalos, állami, nemzeti ünnepnapjává.

Minden hatalmi változás tehát az addig fenntartott ünneprend gyors és radikális átstrukturálását vonja maga után. Az új hatalmi csoport egyrészt igyekszik kisajátítani, új jelentésekkel ellátni a korábbi ünnepeket, másodsorban pedig a hivatalos ünnepi rend gyökeres megváltoztatásával voltaképpen ideologikus, rituális eszközökkel pró-

---

⁵² Barna 2002. 161.

⁵³ Feischmidt 1996. 897.

bálja legitimálni, alátámasztani és reprezentálni saját uralmát. Ezt a célját és igyekezetét elsősorban a kezében lévő tömegtájékoztató csatornák (pl. rádió, tévé, írott sajtó stb.) segítségével, sokszor manipuláció révén próbálja és tudja megvalósítani. A tömegkommunikációs rendszerek napjainkban általában arra törekednek, hogy helyszíni közvetítésekkel és körkapcsolásokkal egy egész országot a hivatalos ünnep résztvevőivé változtassanak.

Az 1989-es romániai decemberi forradalom gyökeres változást eredményezett nemcsak a múlttól forgalmazott diskurzusokban, hanem a történelmi emlékezet tárgyi emlékeinek állításában is. Egyrészt az új hatalom a közterekről gyorsan eltüntette a kommunista munkásmozgalom és múlt tárgyi emlékeit, ahová leggyakrabban a vörös totalitárius korszak áldozatainak az emlékművei kerültek. Ugyanakkor a hatalomra került új román elit is arra törekedett, hogy ellehetetlenítse és ellenpontozza az erdélyi magyar múlttal, különösen az 1848–49-es eseményekkel kapcsolatos emlékhelyeket, azok hatását. A szélsőségesen nacionalista körök előbb Kolozsvár magyar jellegű főterének a semlegesítésére, kisajátítására, áttrajzolására és átminősítésére törekedtek. Például a Mátyás-szoborra olyan feliratot helyeztek, mely sértette a magyarság önérzetét, környékét pedig román zászlókkal lobogózták fel, és román nemzeti színre festett padokkal rendezték be, majd régészeti ásatások ürügyén hatalmas gödrökkel változtatták meg a tér korábbi nyugodt arculatát és meghitt hangulatát. A magyar vonatkozású emléktáblák mellé (pl. Mátyás király szőlőházának és a Biasini-szálló falán) csakhamar román nemzeti érzéseket és üzeneteket megfogalmazó emléktáblákat helyeztek, ahol a többségi hatalom helyi képviselői március 15-én már saját ünnepeket is szerveztek. Ebben a korszakban a kisebbségbe került kolozsvári magyarság elsősorban a saját templomaiban, tehát zárt térben szervezte meg emlékünnepeit. Ebben a gyakorlatban 2003-tól gyökeres változás következett, mivel a szakrális terekben kezdődő ünnepeket rendszerint a város utcáin és főterén magyar lobogókkal történő, nyilvános, tömeges felvonulás és ünnepség követi.⁵⁴

Bodó Julianna kutatásai azt jelzik, hogy a romániai magyarság kollektív emlékünnepei 1990-től kezdődően is voltaképp a korábbi korszak rítusainak alapvető jellegzetességeit (pl. térhasználatát, díszletezését, retorikáját stb.) folytatták tovább.⁵⁵ Saját kutatásaink közben Kézdivásárhelyen is ezt a gyakorlatot figyeltük meg az utóbbi tizenöt évben. A '89. decemberi események után a romániai magyarság is már szabadban szervezhette és ülhette meg nemzeti ünnepeit. Például Kézdivásárhelyt 1990. március 15-én munkaszüneti napot rendeltek el, amikor székely ruhába öltözött fiatalok vonultak fel rendben a főtéren, majd utánuk meneteltek a környékbéli falvak tánc csoportjai. Az ünnepség központi színhelye a céhes város főterén álló Gábor Áron szobor környéke volt, amit magyar és román nemzeti zászlók díszítettek, s ott rendre beszédet mondtak a város lelkészei, meg az új, közakarattal választott előjárói. A köszöntő beszédek után szavalatok következtek, majd a fűvőszene alatt a különböző intézmények, közéleti személyiségek koszorút helyeztek el az ágyúöntő szobrának alap-

⁵⁴ Jakab 2005. 39–43.

⁵⁵ Bodó 1995, 2000a, 2000b, 2000c, 2004.

zatánál. Az 1990-es évek első felében a kézdivásárhelyi ünnepséget alapvetően a komorság, a gyászos hangulat jellemezte, különösen a hosszúra nyúlt koszorúzás révén.

Az ünnep szerkezetében a gyökeresebb fordulat az évtized végén következett, amikor fokozatosan vidámabb, derűsebb, karneváli elemek épültek be szerkezetébe. A környék fiataljai ilyenkor székely viseletben, nemzeti jelképekkel, zöld fenyőágakkal, nemzeti színű szalagokkal feldíszített, allegorikus szekerekkel vidáman, énekelve és táncolva vonulnak fel a főtéren. Közben alapvetően megváltozott az ünnepség tér- és időszerkezete is, mivel időközben a városban számtalan 48-as vonatkozású, köztéri szobrot állítottak (pl. Bem Józsefnek, Kossuth Lajosnak, Márton Áronnak, Turóczi Mózesnek), ahol a különböző intézmények kisebb-nagyobb eseményt szerveznek a nap során. Miközben a központi hatalom agresszivitása fokozatosan csökkent a kisebbségekkel szemben, s Romániában egyre toleránsabb légkör bontakozott ki, a kézdivásárhelyi ünnepségek fokozottan pitoreszk és karneváli hangulatot árasztanak. A magyarországi testvértelepülésekkel kialakított szorosabb kapcsolatok révén Háromszéken is megjelentek a különböző hagyományőrző 48-as honvéd- és huszárcsoportok, akik korhű ruházatban és fegyverzettel, Gábor Áron ágyújának fából készített másolatával, vidám hazafias dalokat énekelve masíroznak a város utcáin és főterén. A székelyföldi kisvárosokban és a nagyobb településekben megszervezett emlékünnepségek ugyanakkor kiváló alkalmat jelentenek egyházi méltóságok, közéleti személyiségek, politikusok, művészek, médiasztárok fellépésére is. Szereplésüket a magyarországi tévécsatornák körkapcsolásokkal és élő közvetítésekkel integrálják az összmagyar ünnepségek szerkezetébe, tehát a média segítségével próbálják újra megteremtteni a határokkal szétválasztott magyarság virtuális egységét.

Az írott sajtónak meg a televízióknak 1990 után fontos szerepe volt abban, hogy nemcsak Magyarországon, hanem annak határain túl is fokozatosan ünnepelni kezdték október 23-án az 1956-os magyarországi, kommunistaellenes forradalmat. Habár 1956-ban Erdélyben nem került sor olyan tömeges, fegyveres küzdelemre, mint Magyarországon, az erdélyi magyarság életében ez az ünnepség csak az utóbbi években kezdett szimbolikus tartalmakkal feltöltődni.⁵⁶

Miközben az 1989-es rendszerváltás után a közösségi és a szakrális jellegű ünnepek tartalma fokozatosan kiüresedett, és gyökeresen átrendeződött, az erdélyi magyar településekben is egyre rétegzettebb és szervezettebb ünnepkultúra alakul ki. Egy-egy kisebb csoport azokban már olyan lokális eseményeket próbál megszervezni, melyek végül is az adott helyi társadalom egészét tudják mozgósítani. A napjainkban népszerű lokális és városi ünnepkultúra leggyakrabban a hagyományos rurális ünnepi mintákra épül, sok elemében pedig falusi búcsúk, egyházi szertartások vagy hagyományos nemzeti ünnepek modelljeit követi. A posztmodern korunkban megszervezett városi, lokális ünnepek funkciója is hasonló a tradicionális ünnepalkotáshoz. Rendszerint az önreprezentációt, önismerést és az önkifejezést valósítják meg, de nem utolsósorban, a kibontakozó turizmus kihívásaira válaszolva, egy-egy lokális társadalom hatékony

---

⁵⁶ Barna 2002. 166.

marketingjét szolgálják, ugyanakkor fontos szerepet játszanak egy-egy település szimbolikus képének megalkotásában is.⁵⁷

A lokális ünnepek elsősorban azt tudatosítják az emberekben, hogy melyik csoporthoz tartoznak, megerősítik egy-egy közösség összetartozás tudatát, egységét, rugalmasan modellálják annak kollektív tudatát és emlékezetét. Mindezt rendszerint önreflexív módon érik el, tehát nem csak egy ideálisnak tekintett állapot tükörképei, mivel rendszerint létre is hozzák, cselekszik is azt, amit követendő társadalmi, kulturális mintának vélnék.⁵⁸ A különböző falu- és városnapok az identifikációs funkció mellett a fennálló hierarchiát és hatalmat erősítik, legitimizálják, ugyanakkor az ünnepi tér sajátos berendezésével, használatával, díszleteivel, viseleteivel, mozgásaival, cselekedeteivel, diskurzusaival és jelképeivel voltaképpen egy adott közösség működését is megta-
pasztalhatóvá teszik. A legtöbb lokális ünnepség tehát olyan felülről szervezett, szimbolikusan megalkotott eseménysor, mely rendszerint a hatalmi és a politikai legitimizációt szolgálja. Ugyanakkor nagyon sok településben felszínre hozzák, megerősítik, kihangsúlyozzák és újratermelik a különböző, belső csoportok között szunnyadó gazdasági, társadalmi, politikai természetű ellentéteket is, elterelik a közösség figyelmét a legégetőbb problémákról, és elvonják a forrásokat azoknak megoldásától.⁵⁹

Az 1989-es romániai rendszerváltozás után kialakult lokális ünnepek Erdélyben is általában két szerkezeti egységből állnak. Az elsőt rendszerint hivatalos, szertartásos, ünnepélyes, szakrális elemekben és cselekvésekben gazdag események alkotják, melyek egyrészt hatalmat, társadalmi hierarchiát legitimálnak és szentesítenek, másodsorban pedig elősegítik az adott közösséggel való identifikációt. Ezt a szertartásos eseménysort a legtöbb lokális ünnep szerkezetében felszabadult ünneplés és szórakozás zárja.⁶⁰ Az Erdélyben és a Moldvában megszervezett faluünnepek az utóbbi években már nemcsak a helyi közösségeknek, hanem a média segítségével egyre inkább kifelé üzennek, különböző eszközökkel megszólítják az anyagi és a szimbolikus forrásokat osztogató politikusokat, vállalkozókat és az érdeklődő turistákat is.⁶¹

A településnapok szimbolikus eszközökkel voltaképpen újraalkotják azt a faluközösséget, mely szabad idejét együtt tölti, legalább egy napig egymásra figyel, hazavárja és hívja a közelebbi vagy a távolabbi helységekre szétszóródott fiait. A legtöbb falu- és városnap szimbolikus és interaktív cselekvések segítségével (pl. helyi táncok, szokások eljátszásával, kiemelkedő teljesítménnyel rendelkező személyek díszpolgárrá avatásával, sportvetélkedőkkel, lóversenyekkel stb.), vagy újonnan megkonstruált jelképek (pl. kopjafák, székelykapuk, zászlók, címerek, emlékművek) felszentelésével mutatja fel a település sajátosnak vélt értékeit.⁶²

⁵⁷ Domokos 2004. 105.

⁵⁸ Hesz 2004. 62.

⁵⁹ Hesz 2004. 69.

⁶⁰ Pentelényi 2004. 51–52.

⁶¹ Hesz 2004. 68.

⁶² Hesz 2004. 63.

Az elmúlt években a különböző faluünnepek rendszerint olyan szimbólumok köré szerveződtek, melyek a helyi és a regionális identitás reprezentációját teremtik meg. Például a Hargita lábánál fekvő Székelyvarságon a málna, az Alföld peremén lévő Érmihályfalván a nyíló akác, Magyardécsén a cseresznye, a Keleti-Kárpátokban található Kommandón a gombapaprikás, a háromszéki Torján a túrós puliszka, a sóbányájáról híres Parajdon pedig a töltött káposzta vált a helyi identitást legtökéletesebben kifejező szimbólummá.

A nagy történelmi események, toposzok mellett a családi vagy a lokális múlt felidézését valósítják meg mikroszinten a november elsején gyakorolt rítusok, vagy a tankönyvekben nem jegyzett, de a családi vagy a helyi „történelem” kontextusában nagyon fontosnak tartott jelesebb lokális eseményekre (pl. a földvári haláltábor 1945-ös áldozataira, a szárazajtai 1944-es gyilkosságra, a széki 1717-es tatárbetörésre), jelesebb személyekre emlékező szertartások, faluünnepek és kortárstalálkozók is.

